

Kandidatnummer 10014

Bordellet i Prinsesse Strit

Amalie Skrams *To venner* i et stedsperspektiv

Bacheloroppgave i Nordisk språk og litteratur

Juni 2020

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	2
Introduksjon	3
Kort om Amalie Skram	3
Litterær kontekst.....	4
<i>To venner</i>	5
Stedsteori.....	6
Oppgavepresisering	9
Bordellet i Prinsesse Strit i et stedsperspektiv.....	10
Handlingsforløpet.....	10
Sivert og mannskapet på bordellet	10
Sivert og kokken.....	13
Bordellet i et globalt perspektiv	15
Fortellerens troverdighet	16
Bordellet som en heterotopi.....	18
En global fornemmelse av bordellet.....	19
Bordellet i Prinsesse Strit	23
Litteratur.....	24

Innledning

Vi snakker om 1850-tallet: I retrospekt kan vi se tilbake på tidsepoken der ord som urettferdighet, utnyttelse og diskriminering står sentralt når vi sammenligner med 2000-tallets moral og verdier. Likevel, ser man i dag at unge menn bli skutt på grunnlag av deres hudfarge av politi i USA, vestlige bedrifters utnyttelse av billig arbeidskraft i Afrika og Asia, i tillegg til menneskehandel med sexslaveri: Urettferdighet, utnyttelse og diskriminering *også* over 150 år senere.

Diskusjonen og kunnskapen knyttet til menneskets historie, er en av de viktigste grunnpilarene for å kunne forstå hvordan verden fungerer i dag. Man skal likevel unngå å *fordømme* historien, derimot skal man tolke og prøve å *forstå*. Datidens kilder må analyseres med ulike perspektiv, for å best mulig kunne forklare samfunnets struktur og dets virkning. Litteraturen er et sentralt bidrag til historie- og samfunnsforståelsen. Dens rolle er blant annet å utforske og finne sannheter – sannheter om hvordan verden henger sammen. Kunst i litteraturen beriker oss med økt kunnskap, og måter vi kan forstå menneskets valg og liv.

Amalie Skram illustrerer en virkelighet: En femten år gammel gutt forlater hjemstedet sitt for å unnsnippe familiens determinerende arv i Norge. Verden åpner seg for Sivert, men likevel skjønner at han *aldri* kan flykte fra den virkelige sannheten. Amalie Skram tar oss med et bordell i Kingston, Jamaica. Hun forteller om et sted der sjømenn kjøper seg seksuell tilfredsstillelse; et sted som blottlegger den britiske kolonien og dens skjeve maktforhold; et sted som setter verden i perspektiv til det anerkjente. Bordellet i Prinsesse Strit er et sted som forteller om en virkelighet, der er for mange blindet og ukjent.

Forestill deg at du vandrer gatelangs i glohete Kingston, med en deilig sjøbris fra Det karibiske hav. Du legger merke til en syngende engelsk matros; han går mot et bakom liggende hus. Det siste du hører fra han mens han går inn, er:

*I am going to get me a sweetheart
tonight.
May be black, may be white, may
be yellow.
And I will love her because her complexion
will keep.
She is black, but that is no matter.*

Introduksjon

Kort om Amalie Skram

Den 22. august 1846 ble en av Norges fremste forfattere, Amalie Skram, med pikenavnet Alver, født i Bergen. Hun vokste opp som den nest eldste av totalt fem barn, og nedstammer fra en bondeslekt. Hun kom seg likevel ut av de trangere forholdene sammen med hennes første mann, Bernt Ulrik August Müller. Gift med en skipskaptein, åpnet verden seg for 18 år gamle Amalie, og hun ble med på mannens mange jordomseilinger, til Mexico, Australia, De vestindiske øyer og Svartehavet (Bjerkelund, 1988, s. 15). Reisene ga henne blant annet innblikk og perspektiv på hvordan verden så ut. Skram var ikke som andre kvinner på den tiden, ettersom hun fikk oppleve sjømannslivet og det å være til sjøs.

Amalie Skram utviklet nervesammenbrudd og ble innlagt på sinnssykehuset på Gaustad, hvor hun senere også skilte seg fra Müller. Før hun møtte sin fremtidige mann, flyttet hun med barna sine til Fredrikshald, og senere i Kristiania. Ragni Bjerkelund skriver i *Amalie Skram: dansk borger, norsk forfatter* (1988, s. 20) at Skram var en vakker nyskilt kvinne som skapte en del sladder og oppstyr i Kristiania, for eksempel ble det sagt at hun var «erotisk kald», ettersom hun avsto flere frierier. Den kjente journalisten og skribenten Erik Skram klarte likevel å kapre den vakre Amalie, så hun dro til København for å gifte seg med han i 1884 (Bjerkelund, 1988, s. 15).

Erik Skram sies å ha hatt stor innflytelse på skrivningen hennes, og kanskje fungert mer eller mindre som en slags redaktør som ga råd under arbeidene: «Hun som kom til å slite i årevis med *Hellemyrsfolket*, ble nå advart mot å levere hastverksarbeid som velvillige venner roste» (Bjerkelund, 1988, s. 26).

Amalie Skram etablerte seg et navn som skribent og ble kjent i forfattermiljøet, da blant annet Arne Garborg skrev til henne: «Du maa være indehaver af en mærkværdig digterisk Kraft», i kjølvannet av utgivelsen av debuten *Constance Ring* i 1885 (Andersen, 2012, s. 269). Amalie Skram døde i København i 1905, 58 år gammel.

Forfatterskapet består blant annet av romaner, skuespill og noveller. Et av hennes hovedverk er romanserien *Hellemyrsfolket*, som ble utgitt mellom 1887 og 1898 (Andersen, 2012, s. 271). Amalie Skram er en av Norges fremste forfattere, spesielt innenfor den naturalistiske tradisjon. Hun har dessuten en sentral plass innenfor nordisk litteraturhistorie.

Litterær kontekst

I *Norges litteraturhistorie* sitt tredje bind av Edvard Beyer fra 1995, blir Amalie Skram omtalt som en av Norges fremste romanforfattere, og er tildelt en stolt plassering i verket mellom Alexander Kielland og Arne Garborg. Litteraturhistorisk blir Skram periodisert som en naturalistisk forfatter som en del av den realistiske tradisjonen. Realismen som litteraturhistorisk periode strekker seg i norsk litteratur rundt 1870- og 1880-årene. Fra min egen tid i ungdomskolen og videregående skole, har Amalie Skram nærmest vært «definisjonen» på naturalismen, slik Henrik Ibsen, med for eksempel *Et dukkehjem* (1879), har vært for realismen. Spesielt har kanskje fortellingen *Karens jul* (1885), om moren som fryser til døde med et barn inntil brystet, aktivt blitt brukt i skolesammenheng.

Naturalismen som litteraturhistorisk periode har likevel trekk som skiller den fra realismen. Arv, determinisme, det biologiske hentet i tråd med naturen, det hellige og det psykologiske, er typiske trekk i naturalismen. I slektsromanene *Hellemyrsfolket* er det spesielt kanskje «arvens determinerende lov» (Andersen, 2012, s. 274) som skinner igjennom. Amalie Skram har selv uttalt, at hun aldri har vært en del av en spesiell retning eller skole (Bjerkelund, 1988, s. 49). Å lese og forske på Skrams litteratur med et naturalistisk utgangspunkt er mye gjort i fagmiljøet.

Det har vært utbredt å forske på Amalie Skrams litteratur i et feministisk perspektiv. Beyer påstår at Skram skiller seg betraktelig ut fra forfattermiljøet hun er en del av; nemlig reisene hennes «til europeiske havner, til Mexico og Vestindia og senere på jordomseiling og til Australia, Peru og Svartehavet» (1995, s. 487). Spesielt i den historiske konteksten, var det uvanlig for en kvinne å ta del i slike reiser. I *Norsk litteraturhistorie* av Per Thomas Andersen fra 2012, blir det i større grad diskutert Amalie Skrams motiver om ekteskapskritikk, kvinnelig seksualitet og psykologi (s. 270), ved siden av det naturalistiske preget. Skram blir ofte forsket og oppfattet som en feministisk forfatter, når hun gjennom flere av verkene sine satte kvinnens posisjon og rettigheter under debatt. Andersen trekker spesielt frem *Constance Ring* (2012, s. 270), som et eksempel på en tendensroman der det feministiske budskapet er sentralt.

For at vi bedre kan forstå den historiske konteksten, viser Irene Engelstad til venstreavisen *Dagbladet* fra 1885 (1978): «Kvinnens stilling blant oss er unektelig i dette forhold som negrenes til den frie manns eller som den nøysomme og foraktede kineser like over for den energiske amerikaner». Utdraget fra avisen er beskrivende og kontekstualiserende for kvinnens posisjon i Amalie Skrams samtid. Med dette utgangspunktet, er det kanskje ikke så

rant at det har blitt gjort flere lesninger og tolkninger av Skrams litteratur i et feministisk perspektiv. Engelstad for eksempel, (1978, s. 40) illustrerer en tolkning av *Foraadt* (1892), der essensen blant annet er kritikk av samtidens seksualmoral for kvinner og menn.

To venner

Tilbake til Amalie Skrams absolutte hovedverk, *Hellemysrfolket*. Slechtsromanene *Sjur Gabriel* (1887), *To venner* (1887), *S.G. Myre* (1890) og *Afkom* (1898) utgjør det samlede verket, og står sentralt i norsk litteratur. *Hellemysrfolket* er en slektshistorie, og med et naturalistisk litterært program skildrer romanserien samfunnet, miljøet og ulike personer. Den andre romanen, *To venner*, handler om Sivert, barnebarnet til Sjur Gabriel og Oline fra første roman i serien.

Hovedtemaet i *To venner* er skammen (Bjerklund, 1989, s. 134). Skammen fra Norge som Sivert desperat prøver å rømme fra. Uheldigvis for han, er den umulig å unnsnippe; den forfølger han hvor hen i verden han befinner seg.

I *To venner* er handlingen satt på 1850-tallet, og Sivert Jensen forlater Bergen og Hellemysren for å dra til sjøs. I motsetning til de andre romanene i *Hellemysrfolket*, er handlingen fokusert mer eller mindre borte fra Bergen. Handlingen spiller på sjømannslivet, og hvordan Sivert forstår og tilpasser seg sjømannskulturen. *To venner* er dessuten en kontrast til de andre verkene i serien, ettersom handlingen er til sjøs. I tillegg er deler også plassert på Jamaica; Sivert Jensen fra Hellemysr opplever kulturen og menneskene på andre siden av jordkloden. Likevel, kan man argumentere slik som Borghild Krane: «Likesom i «Sjur Gabriel» er miljøet i «To Venner» begrenset, det meste foregår innenfor skutens lukkede samfunn. Den nye, fremmede verden som åpner seg for Sivert i fjerne land og havner, får liten plass» (1961, s. 123). Videre i hennes utredning mener hun at *To venner* er det «friskeste» Amalie Skram har skrevet, på grunnlag av vær-beskrivelsene og det «friske sjømannsliv» (1961, s. 128).

Friskheten Krane beretter om, kan ses i sammenheng med Ragni Bjerklunds påstand om at *To venner* er den «muntre bok» i romanserien (1989, s. 128). På samme måte som Krane, mener også Bjerklund at sjømannshistorien skiller seg ut fra de andre verkene til Amalie Skram. I tillegg, mener Bjerklund, at *To venner* presenterer et kulturhistorisk bilde av norske handelsskip fra samtiden, og den tøffe og barske sjømannskulturen om bord på bark og i havn: *To venner* gir et historisk tidsbilde.

I både Krane og Bjerklund sine utredelser om *To venner*, skrives det om Kingston som fremmed og eksotisk, samtidig som havnebyen tilbyr relativt lite utbytte for karakterene.

Likevel, trekker begge tekstforfatterne frem ett litterært sted som får ekstra oppmerksomhet: Bordellet i Prinsesse Strit. Men, Krane og Bjerklund gir tilsynelatende ingen spesiell litterær mening til dette bestemte stedet, og fokuserer heller på det maritime og det som skjer ombord på barken.

Om bordellet skriver Borghild Krane: Bordellscenen gir en overfladisk streifning av sjømannslivets problemer på dette område, og hele episoden avrundes med den romantiske avskjed mellom Emmeline og seilmakeren (1961, s. 123-124). Krane mener at bordellscenen nødvendigvis ikke gir så mye mer til romanen enn som en generell og stereotypisk del av sjømannslivet.

Verken Krane eller Bjerklund legger til noen dypere tolkning inn i bordellet som et litterært sted. Det er tilsynelatende heller ingen merkbare utredelser om bordellets litterære funksjon som meningsbærende. Dermed kan vi spørre: Hva er det bordellet kan fortelle oss om den verdenen Amalie Skram forteller om? Er bordellet noe *mer* enn bare et bordell sjømennene kjøper seg seksuell og følelsesmessig tilfredsstillelse? Kan bordellet i Kingston fortelle oss noe om dimensjonene av romanen og Sivert?

Stedsteori

Det er tre ting, ifølge geograf og poet Tim Cresswell, som skal til for at man kan kalle noe et sted: plassering, fysisk form og en fornemmelse av stedet (Mai og Ringaard, 2010, s. 8).

Bordellet i *To venner* har en fysisk plassering i gaten «Prinsesse Strit» i havnebyen Kingston på Jamaica. Stedet har også en fysisk form, som menneskene fornemmer; både av Sivert, de andre sjømennene og kvinnene og mennene som jobber på bordellet. Bordellet i *To venner* er et sted.

For å undersøke et steds funksjon – bordellets funksjon i romanen, leser jeg *To venner* med et stedsperspektiv og anvender relevante stedsteorier. I denne delen vil jeg kort gjøre rede for noen av de sentrale teoriene som jeg mener er hensiktsfulle for å gi en dekkende analyse av bordellets funksjon.

Krane og Engelstad beskriver bordellet som en del av sjømannskulturen. Dette kan kanskje forklares på en annen måte: de *maritime rytmene* som finnes om bord på barken, blir også å finne på bordellet. Maritime rytmer er et begrep som introduseres av Søren Frank i artikkelen «En analyse af livet ombord på skibet» (2013, s. 257) som en del av *Stedsvandringer*. Frank argumenterer for at den «vanlige» oppfattelsen av en sjømanns manglende hjemlighet kan diskuteres, ved å se på de litterært formidlede rytmene. Han presiserer at rytmer, som litterært

begrep, skal forklare *det som foregår* på et skip. Hierarkiet om bord, de ulike rollene og arbeidsoppgavene er styrt av rytmer, slik at skipslivet skal fungere og være best mulig håndtert.

På havet er sjømannen og skipet underlagt de kosmiske kreftene; og de må dermed balanseres med interne sosiokulturelle rytmer blant mannskapet. Disse rytmene er internalisert i sjømennene, dermed vet de hva som skal gjøres til enhver tid. Å bruke rytmer som litterært begrep i denne sammenhengen, blir kanskje noe enklere å anvende ved å se på *brudd i rytmene*. Nærmere bestemt, hvilke konsekvenser får det hvis de enkelte av mannskapet *ikke* forstår og internaliserer seg de maritime rytmene på skipet? Skipet kan eventuelt ende med å bli slukt av det altomfattende havet det er omgitt av, så ting *må* gå som smurt hele tiden. I *To venner* blir det derfor interessant å undersøke hva skjer med rytmene når sjømannskulturen flyttes på land. Hva skjer med rytmene når mannskapet flyttes fra barken «To venner» til bordellet i Prinsesse Strit?

Mens Søren Frank argumenterer *for* skipets hjemlighet, mener filosof Michel Foucault derimot at skipet er «ett flytande rum – en plats utan plats», som blant annet kommer til uttrykk i artikkelen «Andra rum» (2008, s. 259). I denne artikkelen gjør Foucault rede for begrepet om heterotopier, som lar oss undersøke bordellet som *mer enn bare et bordell*.

En heterotopi, eller det «andra rum», kan kort oppsummeres som plasser der

befinner sig utanför alla platser, även om det kan vara möjligt att peka dereas lokalisering i verkligheten. Eftersom dessa platser är absolut annorlunda i förhållande till alla de platser som de reflekterar och talar om (...) (Foucault, 2008, s. 253).

Å undersøke bordellet som en heterotopi, vil si at stedet kan fungere mer eller mindre som «en speilet» virkelighet. Foucault beskriver og mener heterotopier kan jobbes med ut ifra seks ulike prinsipper, hvorav ett spesielt kan spille en interessant rolle for nye syn for bordellet som et litterært sted og dets funksjon.

En type heterotopi, er illusoriske heterotopier (Foucault, 2008, s. 258). Som et eksempel på denne type heterotopi trekker han frem bordellet. Bordellet «fyller en funktion i förhållande till det rum som åtestår» (s. 258). Bordellet har en rolle og funksjon i forhold til det andre rommet rundt, og er et illusorisk rom som «avslører» virkeligheten og menneskeheten. Bordellet som en heterotopi, åpner muligheten å se på bordellet som en forestilling av hvordan verden og samfunnsstrukturene *virkelig er*. I sammenheng med Amalie Skram som

en naturalistisk forfatter, blir det interessant å forske på bordellet med et slikt samfunnsanalytisk verktøy.

Michel Foucault trekker også frem koloniene frem som eksempel på en heterotopi (Foucault, 2008, s. 259). Jamaica var tidligere en britisk koloni, og det kommer også frem gjennom skildringer av bordellet i *To venner*; måten bordellet er dekortert og hva bordellpikene synger. At bordellet er plassert i en britisk koloni, åpner blant annet muligheten for å se på det litterære stedet med et globalt perspektiv: Doreen Massey skriver i «En global fornemmelse for sted» (1997) om hvordan globaliseringen har fått mennesker til å mobilisere seg geografisk, men også *mulighetene* knyttet mobilisering.

Det er bred enighet om at årsaken til internasjonaliseringen er kapitalens bevegelser, men som Massey argumenterer for, er ikke den årsaken alene tilstrekkelig (Massey, 1997, s. 131). Globaliseringen er ikke lik for alle, og for eksempel rase og kjønn spiller inn på hvordan man opplever «sammentrønging av tid og rum» (Massey, 1997, s. 129-131), altså steder blir blandet i hverandre og påvirket av globale strømninger og internasjonalisering.

I *To venner* kan tilsynelatende mannskapet reise hvor de vil, mens de prostituerte kvinnene må bli igjen: verdenen for Sivert som hvit mann er relativt åpen, mens for en svart kvinne er verden lukket og statisk. Det er en «maktgeometri» (Massey, 1997, s. 134) i de globale strømningene, som vil si at det dreier seg om *makt*; hvem er det som *styrer* og tar del i mobiliteten? Og da også på den andre siden av skalaen; hvem blir holdt *utenfor*, og til slutt, hvem blir *fanget* av den? Hva er det bordellet som litterært sted kan bidra med i diskusjonen om kolonitiden og globalisering?

Oppgavepresisering

Ved å analysere bordellet i *To venner* i et stedsperspektiv, mener jeg det åpner for nye tolkninger av dets funksjon; både for romanen og i et større samfunnsanalytisk perspektiv. I denne bacheloroppgaven ønsker jeg derfor å undersøke og drøfte hva bordellet i Prinsesse Strit sin funksjon er. Jeg mener det er hensiktsmessig å strukturere besvarelsen på følgende måte: Det er to «deler», der den første delen undersøker bordellets litterære funksjon og posisjon for Sivert og romanen som sådan. Deretter, i den andre passasjen, utvides det til et samfunns- og verdensperspektiv, ved å se på det globale aspektet. Å analysere bordellets funksjon i disse to størrelsene, gir en grundig argumentasjon for bordellet som et meningsbærende litterært sted i *To venner*.

Bordellet i Prinsesse Strit i et stedsperspektiv

Handlingsforløpet

Bordellscenen utspiller seg i kapittel åtte (s. 156-171) i *To venner* (1986 [1887]¹). Etter å ha vært til sjøs over en lengre periode, har barken kommet frem til Kingston på Jamaica for å laste inn varer, blant annet sukker.

Sivert har landlov, og han bestemmer seg for å komme først til bordellet i «Prinsesse Strit», ettersom han ikke har hatt hellet med seg der tidligere: «I kveld ville han ikke være så dum som han pleide der oppe i «Prinsesse Strit» (Skram, 1986, s. 157). Sivert går til bordellet, hvor han ved inngangsrindene blir møtt av en papegøye, deretter tre linedanserinner; Miss Louise, Nancy og Annie, som danser og synger «God save The Queen».

Sivert har derimot en fjerde jente i tankene; den minst stygge av dem alle, nemlig Emmeline. Louise, Nancy og Annie presser lekent Sivert opp til dans, og dermed «rev han seg løs og løp rundt i stuen forfulgt av de huiende piker» (Skram, 1986, s. 163).

Etter litt kommer endelig Emmeline, og hun går bort til Sivert og begynner å kjæle med han. Dette syntes ikke de tre andre jentene noe om, og det hele ender med et slagsmål mellom bordelljentene. Deretter kommer seilmakeren og Sølvfest inn og får hver sin jente ut fra slagsmålet. Sølvfest tok Nancy, og Louise og Annie fulgte etter, mens Emmeline gikk til seilmakeren og Sivert står igjen alene.

Sivert får etter hvert kontakt med Annie, og han tar henne med bortover gulvet på vei inn til et av rommene. Plutselig blir Annie revet fra han av kokken. Sivert blir rasende, grepet av skam og vemmelse. Han bestemmer seg derfor «å ta» kokken utenfor bordellet, dermed går han ut og venter. Ute ved grinden venter han, mens han observerer kundene som forlater bordellet. Kokken kommer ikke, så han bestemmer seg å hevne tilbake på barken.

Sivert og mannskapet på bordellet

I denne passasjen skal jeg se nærmere på hva som skjer på bordellet, da spesielt de mellommenneskelige relasjonene mellom mannskapet. Hva har skjedd med de maritime rytmene (Frank, 2013) når mannskapet forflytter seg fra barken til bordellet? Hva og hvorfor går det *galt* for Sivert på bordellet? Før vi setter søkelyset på bordellet, skal jeg kort gjøre

¹ *To venner* ble utgitt for første gang i 1887, men utgaven jeg referer til i denne oppgaven er fra 1986. I løpende tekst kommer jeg kun til å referere til sistnevnte. Denne utgaven er modernisert i henhold til offisielle rettskrivning.

rede for en episode; vendepunktet for Sivert, som gjør at det senere nederlaget på bordellet, blir tydeliggjort.

Fortellingen om Sivert på barken i *To venner* handler i stor grad om at han sliter med å finne plassen sin blant mannskapet. I starten av reisen er han engstelig og gjør ting som er feil, for eksempel under stormer og uvær. Men, det er kanskje spesielt én storm og episode der det virker som at Sivert begynner «å forstå» de maritime rytmene. Han forstår hvordan livet til sjøs er og fungerer med sin rolle og posisjon. Stormen er dessuten det siste som skjer om bord på barken før Sivert er i land i Kingston.

Kort oppsummert, kan man kanskje si at denne stormen i seg selv kan representere en utviklingsreise for Sivert: Han blir vekket om natten av et uvær, blir kjemperedd og får angst. Deretter flytter han seg ut på dekk, hvor han observerer mannskapet automatisert gjør sine arbeidsoppgaver slik at barken står. Dette gjør at Sivert får tillitt og tro til mannskapet:

Denne ufortrødne sikkerhet hos disse farevante sjøulker gjorde godt. Så modige og sorgløse de var. Det kom en slags rørelse opp i ham. Tårene steg ham i øynene, og han følte nesten kjærlighet til dem (Skram, 1986, s. 135).

Mannskapet jobber for å berge skuten, og Sivert får mot til å klatre opp i masten og fikse det ødelagte seilet. «Disse begivenheter løftet med ett slag Sivert opp fra hundsvåttsplassen om bord til de andres likemann. Nå hadde han vist at han var «kar for sin hatt», og det skaffet ham respekt (Skram, 1986, s. 136). Denne stormpassasjen gikk fra at Sivert opplevde livet på «To venner» som et helvete, til «å være i Paradis» (Skram, 1986, s. 138) i løpet av noen få dager.

Grunnen til å trekke inn stormepisoden er relevant på grunn av at Sivert endelig har «tilpasset seg» de nødvendige rytmene som er livsviktig i sjømannskulturen. En maritim rytmeanalyse blir derfor like relevant utenfor skipet, fordi mannskapet tilhører sin helt egen kultur som ikke nødvendigvis forsvinner når de flyttes fra skipet. Det grunnleggende argumentet om at maritime rytmer, spesielt kanskje de interne rytmene, er internaliserte i sjømannen, blir sentralt også på bordellet, ettersom vi kan se at strukturen *forblir*. Etter stormepisoden kan man se at Sivert har tilegnet seg rytmene og blitt komfortabel, dermed bygget seg opp en selvtillit. Men selvtilliten blir knekt etter nederlaget og tapet av ansikt på bordellet.

I motsetning til stormen, der det i stor grad har med de eksterne rytmene (storm, vær, vind osv.) å gjøre, kan man si at interne rytmer spiller større rolle på bordellet (Frank, 2013, s. 270). De interne og kulturelle rytmene, som Frank beskriver dem som, er rytmer som *stabiliserer* skipet og fellesskapet (Frank, 2013, s. 269) gjennom sine interne organiseringer.

Dette er rytmer som kan analysere forholdet mellom mannskapet, rollene og hierarkiet. At rytmene stabiliserer, vil da også samtidig bety at om det blir ubalanse og rytmer brytes, vil det bli kaos – kaos som kan få katastrofale følger. Hvordan kommer rytmene til syne når mannskapet er på bordellet?

Sivert ligger nederst på den hierarkiske modellen som kahyttgutt, og både seilmakeren, Sølvfest og kokken er høyrere rangert. Når barken ligger til havn i Kingston, drar først Sivert, så resten av mannskapet, til bordellet. Sivert bestemmer seg for å dra *først* til bordellet, i håp om at besøket skal bli vellykket. Med tanke på at han vil dra før de andre, er det grunn til å tro at Sivert mener at det er resten av mannskapet som har skyld i hans tidligere uheldige erfaringer på bordellet. Ettersom Sivert også er nederst i den hierarkiske modellen, kan man også tenke at hans behov og ønsker der og ellers, blir nedprioritert. Samtidig virker det som at Sivert er klar over sin posisjon:

Han hadde lenge nok vært til latter. Bare han nå kom avsted før de andre. Han hadde forstått at både seilmakeren og kokken aktet seg i land, og han visste nok hvor de ville hen. (Skram, 1986, s.157)

Sivert *vet* at han er nederst, derfor utfører han handlinger slik at hans rolle og posisjon i mannskapets hierarki, *ikke* skal få betydning og ødelegge hans besøk på bordellet. På en måte prøver Sivert å «bryte» eller nærmest «lure» de underlagte rytmene, men finner ut av at selv under landlov består de interkulturelle regler og rytmene som finner sted i det maritime sjømannslivet.

At Sivert er nederst på rangstigen på barken, men *også* blant mannskapet på bordellet, kommer eksplisitt til syne når de andre fra mannskapet ankommer stedet. For eksempel kan man se Siverts lave status når seilmakeren og Sølvfest tar hver sine damer, og Sivert står igjen alene. I tillegg sammenligner han seilmakeren med «en orlogsmann» (Skram, 1986, s. 164), som er en marin-militær-mann. Dette kan tyde på at Sivert har stor beundring for seilmakeren, og han anerkjenner sin status, og dermed også tapet av Emmeline. Det som på den andre siden Sivert ikke aksepterer eller forstår, er at *kokken* tar fra han Annie – kokken som er så stygg!

Blant damene, er det også tegn på at det *ikke* er Sivert de betrakter som en mann med penger eller status. Dette ser man når «Louise og Annie var ilt seilmakeren i møte; nå stod de og trakk ham i armen og kjærtegnnet hans hender» (Skram, 1986, s. 164): I stedet for at én av de øvrige damene skulle gå til Sivert, gikk de begge to heller til seilmakeren, hvor også Nancy allerede hadde gått.

Når de maritime rytmene blir forskjøvet fra skip til bordell, kan vi altså se at den hierarkiske strukturen og rollene består. Selv når mannskapet har landlov, blir de interne rytmene ikke til å komme bort fra, og dette har vi sett provoserer og ødelegger Siverts illusjon. De rytmene som ligger til grunn, for eksempel det hieratiske systemet, stauts og rollebesetning, skal være iboende for å skape og opprettholde stabilitet. Likevel, ser man, igjen, i motsetning til stormepisoden, at Sivert på en måte ikke tar til seg de maritime rytmene; han forstår og aksepterer ikke dynamikken. Poenget blir at man ikke kan lure seg unna rytmene, at de *alltid* ligger internalisert og automatisert i et sjømannsliv.

Det som skjer når ting ikke går Sivert sin vei, kan kanskje forstås som ustabilitet og ubalanse mellom rytmene blant mannskapet på bordellet. At han ikke tilpasser eller forstår seg på de sosiale rytmene; sin egentlige og sanne plass i hierarkiet, gjør at konfrontasjonen blir ganske katastrofal for mannskapet. Første konfrontasjon med virkeligheten for Sivert, er når han mister Emmeline til seilmakeren: «Han følte lyst til å gripe seilmakeren i strupen og myrde han på stedet» (Skram, 1986, s. 164), men han tar seg sammen. Men triggeren for *ekte* kaos, er den andre konfrontasjon, når kokken tar Annie:

En vill hevnrang kom opp i ham. Han ville stikke ild på huset, brenne dem opp alle sammen. Han grep i lommen etter fyrstikker, men fant ingen. Men noe ville og måtte han gjøre; søkende fór hans øyne rundt i stuen. Flaskende og glassende, dem ville han knuse mot de lukkede dører. Han løp bort til bordet og grep en av flaskende. Idet han vendte seg om for å kyle den avsted, kom den gamle negeren glidende bort imot ham. Så satte han flasken tilbake og ble rådvill stående.

(...) Men hevne seg på kokken *ville* han. Nå skulle han få for alt sammen på én gang. I aften måtte slaget stå (Skram, 1986, s.167).

At Sivert mister Annie til kokken, utløser ustabilitet og vold i mannskapet. Volden er, som også Frank (2013, s. 266) skriver, en vanlig del av sjømannslivet. Samtidig, kan vi se at volden Sivert utretter, representerer noe *mer* enn bare å opprette stabilitet og konfliktløsning; den handler om hevn og om noe som strekker seg helt tilbake til Bergen.

Sivert og kokken

I forbindelse med kaoset som utspiller seg med kokken, får bordellet en tilknytning til det overordnede tema, skam. Bordellet utløser noe i Sivert, som kan knyttes direkte til skammen Sivert blir hjemsokt av fra Hellemyren og Bergen. For å se hvordan bordellet som litterært sted tilknyttes romanens skamtematikk, vil jeg bruke Barbara Piatti sine teorier om projiserte steder fra artikkelen «Dreams, memories, longings: The dimension of projectet places in fiction» (2017). Forestillingen om projiserte steder tillater oss å undersøke stedet-i-stedet; Bergen i bordellet.

Som artikkeltittelen antyder, er et projisert sted et litterært sted som blir presentert i en fortelling, for eksempel en drøm, et minne eller en lengsel (Piatti, 2017, s. 179). I tillegg har disse stedene «a specific function and add extra layers of meaning to the geography of a narrated world» (Piatti, 2017, s. 179). Dette utgangspunktet, gjør det mulig å se hva som skjer på bordellet, slik at minnet fra Bergen blir utløst for Sivert. På denne måten blir man introdusert for et 'nytt' litterært sted, som bidrar med en utvidet forståelse av bordellet. Hva er det som gjør at minnet om Hellemyren blir «triggered» (Piatti, 2017, s. 182), altså fremprovosert? Hvilken funksjon får det projiserte stedet med hensyn til bordellet?

Piatti argumenterer for at det er forskjellige hendelser som kan fremprovosere minner; blant annet lukter, smaker, lyder eller visuelle inntrykk (2017, s. 182). Sivert mimrer tilbake til Bergen, etter kokken tar fra han Annie, hvor han føler seg forlatt og ydmyket:

Her stod han som et annet utskudd, mens alle de andre –, og enda han var kommet først!

Men slik hadde det vært bestandig. Alltid var han blitt skubbet til side. Hele tiden mens han gikk på «Bethlehem», når de kom sammen for å leke, især hvis småpikene var med, ble han på en eller annen måte satt utenfor. (Skram, 1986, s. 167-168).

Sivert sammenligner det å bli fratatt en bordellpike fra kokken, med hvordan det gikk for han som barn; når han endte opp alene i leke-situasjoner. Videre berettes det om en gang han skulle være med på en far-og-mor-lek, der han skulle få være mann og kone med den peneste av jentene. Under leken skal «ekteparet» sove, og da avbryter en utenforstående gutt som ikke hadde fått kone i leken, og roper «Skynd deg, skynd deg, – der nede går din farmor, hun er så full at hun ikke kan stå på benene, du må få henne i hus!» (Skram, 1986, s. 168). Sivert satt på de samme følelsene som da kokken tok fra han Annie: skammen og ydmykelsen. Skylden for Siverts skjebne, legger han på arven fra besteforeldrene, Oline og Sjur Gabriel:

Uff ja, hans besteforeldre! (...) De hadde ligget over ham som en ond skam bestandig. Det ble aldri et ordentlig menneske av ham. At nå i aften også kunne la seg hundse, nå han var tusner av mil borte fra dem! (Skram, 1986, s. 168).

Minnet som projiseres mens Sivert er i bordellet, kan sies å gi bordellet ytterligere en tematisk dimensjon. Bordellet i Kingston blir knyttet sammen med Hellemyren gjennom skammen og ydmykelsen Sivert opplever. Det naturalistiske budskapet om den deterministiske arven Sivert ikke klarer å komme unna, forfølger han som moskitoene omkring han, som dermed presser han ut for å jakte på kokken:

Han grep seg der opp og kjente en mengde vabler, som brant og klødde. «Tsssss,» sang moskitoene omkring ham; han slo om seg, men de ble ved med sitt «tsssss». De satte seg på nesen, på pannen, på hendene; det nyttet ikke at han jaget dem bort. Når han tenkte seg om, hadde han hørt deres surren hele tiden (...) (Skram, 1986, s. 169).

Dette fører til at Sivert ender med å bite av nesen til kokken tilbake på skipet: «Enn om han hadde bitt kokken i hjel. Det var som alt stod stille inne i ham. Knapt 16 år og kanskje alt en morder» (Skram, 1986, s. 176). Denne episoden blir også projisert av Sivert i *S.G. Myre*, tredje roman i *Hellemyrsvolket*, når han dreper farmoren, Oline:

Bare 17 år og kanskje alt en morder. (...) for de ordene hadde han sagt til seg selv den natten da han trodde han hadde bitt kokken i hjel om bord i «To Venner». (Skram, 1986 [1890], s. 223).

Sinnet og følelsene Sivert utvikler på bordellet er sentralt for helheten av *Hellemyrsvolket*. Man kan trekke linjer mellom bordellet og kanskje noe av det mest avgjørende som skjer i romanserien; Siverts voldelige oppgjør og drap på sin egen farmor, arven fra henne som han mener skaper all hans ulykke.

Avslutningsvis kan vi kort se bordellscenen sammenlignet med stormpassasjen jeg innledet delkapittelet med. Etter stormen føler Sivert seg utrolig bra, han er i paradiset og har klart å forstå hvordan skipets og mannskapets dynamikk foregår. Dette fører til at Sivert utvikler selvtillit til å ta tiltak på bordellet. Likevel, kommer ikke Sivert unna sin ulykke, og han er tilbake på bunn, slik han var før han berget barken under stormen. Å sette episodene opp mot hverandre tydeliggjør det store fallet, skuffelsen og skammen Sivert sitter med på bordellet. Bordellet trekker han tilbake ned i skammen, og Sivert er *igjen* i hans helvete.

Bordellet i et globalt perspektiv

I forrige passasje, så vi hvordan Sivert og mannskapet forholder seg til hverandre på bordellet, ved å anvende Søren Franks begrep om maritime rytmer. I tillegg så vi hvordan Bergen-i-bordellet fikk tematisk betydning, ved å bruke Piatties begrep om projiserte steder i litteraturen. I dette delkapittelet derimot, skal vi utvide perspektivet og spørre: hvordan kan bordellet si noe om samfunns- og verdensstrukturen? Denne delen vil se på forholdet mellom Sivert og fortelleren, for å undersøke hvordan narratologien kan bidra til å «avsløre» eventuelle koloniale holdninger i teksten, og dermed si noe om virkeligheten. Deretter skal vi se på hvordan bordellet kan tolkes som en heterotopi som speiler en samfunnsstruktur. Avslutningsvis, både i denne delen og analysen som sådan, skal vi se bordellet i lys av globaliseringen med utgangspunkt i Doreen Masseys teorier.

Ved å analysere bordellet i et utvidet globalt perspektiv, åpner det for å se stedets funksjon i en verdenshistorisk sammenheng; blant annet forholdet mellom kolonialismen og globaliseringen.

Fortellerens troverdighet

Først og fremst skal vi undersøke hvordan Sivert, den som persiperer bordellet, stiller seg til stedet. Hva tenker han om å oppholde seg på et bordell og i en koloni; skjønner han *egentlig* hva som skjer rundt han? Å se på narratologien i denne sammenhengen, er blant annet viktig på grunn av at sentrale naturalistiske forfattere «(...) formidlet samfunnsanalyser gjennom fiksjonelle fortellinger» (Aaslestad, 2017, s. 96). Hvordan kan forholdet mellom Sivert og forteller bidra med å gi bordellet funksjon i et større samfunnsanalytisk perspektiv?

I *To venner* er det en allvitende forteller, som veksler mellom ulike fokaliseringsinstanser². På bordellet ligger fokalisingen hos Sivert, altså det er han som sanser (Aaslestad, 2010, s. 85). Det vil si at det fortelleren beskriver, blir gjort gjennom Siverts øyne, i tillegg som fortelleren beskriver det Sivert føler; for eksempel «Sivert syntes hun nesten var deilig i aften» (Skram, 1986, s. 163).

Å beskrive virkeligheten er sentralt for den naturalistiske fortelleren, mener Aaslestad (2010, s. 85-86). For å underbygge fortellerens troverdighet, anvendes det dessuten korrekt dialekt- og språkbruk: «Tøsene e' aldeles rivenes galne etter 'an enten di så e' kvite eller svarte, raue eller blå» (Skram, 1986, s. 164). På samme måte som norsken blir gjengitt korrekt med muntlig uttale, oversetter ikke fortelleren engelsken til de som jobber på bordellet: «Here is the beauty of them all» (s. 164). Effekten av språkbruken gir fortelleren sterk troverdighet, dermed også en virkelighetsfølelse. I tillegg fremtrer dialektbruken som «veldig norsk», mens engelsken på den andre siden får et internasjonalt preg. Språkforskjellen skaper avstand mellom de som befinner seg på bordellet.

Et gjennomgående element gjennom Siverts opplevelse av bordellet, er hvor mye han *ser*, men likevel tilsynelatende går forbi. Det første eksempelet på dette, er når Sivert går inn i bordellet, og han ser seg rundt: «Over skapet hang farvede litografier av dronning Viktoria og prins Albert i kroningsdrakt samt et speil belagt med flueskitt» (Skram, 1986, s. 162). Her beskriver fortelleren at bordellet, og landet for så vidt, er en britisk koloni. Sivert gir allikevel ingen uttrykk for forståelse eller bevissthet om den britiske imperialismen.

Beskrivelsen kan også gi uttrykk om noe annet; litografiene av kongeparet står ved siden av «et speil belagt med flueskitt». Denne forestillingen kan tolkes som en kontrast; kongepar i

² Fokulariseringen bytter underveis i *To venner*. Romanen åpnes med fokalisingen hos Oline i Bergen, før den går over til Sivert. Deretter flyttes fokuset tilbake til Bergen, men hos Marthe (moren til Sivert). Fra og med bordellscenen, er fokalisingen utelukkende hos Sivert.

kroningsdrakt og flueskitt. Det litterære virkemiddelet kan vise til bordellets fremstilling av landets «falske» kultur; Storbritannias plass i Jamaica. Et slikt språklig bilde kan tolkes som en samfunnskritikk om hvordan koloniherrerne opptrer; utnyttelse av blant annet kroppene til disse bordellpikene, eller i et større perspektiv; hvordan Storbritannia utøver politisk makt og dominans. Det viser til glansens bakside, om hvordan det *egentlig* er. I en naturalistisk sammenheng, kan også «flueskitten» tolkes som et periodisk og stilistisk kjennetegn – «det heslige» (Andersen, 2012, s. 274) – for å best mulig beskrive virkeligheten.

Det andre eksempelet for Sivert sin uoppmerksomhet, er hvordan han tolker menneskene som jobber på bordellet. Utenom bordellpikene, fornemmer Sivert også «en gammel, lutende neger med sterkt rynket ansikt, bare føtter og en rødstripet kalikobukse» (Skram, 1986, s. 162). Mannen, «Jack, old boy», jobber på bordellet, og får blant annet ordre fra bordellpikene om å hente rom. En annen mann som blir sanset er en «halvgammel «neger-gentleman» i Nankins dress, med veldig mave, korte, skrevende ben, ringer på alle fingrene og en masse dingeldangel i den svære gull-urkjeden» (Skram, 1986, s. 163). Sistnevnte viser seg som bordellets og bordellpikenes hallik. Sammenlignet med Jack, som verken har sko og sandaler, blir det et tilnærmet stereotypisk bilde av bordellet; med en liten, tjukkt mann dekket av smykker på toppen og en mann uten sko på bunn. Nok engang, gir ikke Sivert mennene noen ekstra ettertanke.

Fortelleren gir en forestilling av en struktur innad i bordellet, og hvor skjev fordeling av ressursene det er. Halliken med masse smykker, og den gamle mannen uten sko. Motsetningene rik og fattig kan fungere som grep der det gir dypere innsikt i situasjonen. Sivert og forteller kan sies å være to *svært* adskilte størrelser, fortelleren *vet* og beskriver, mens Sivert er naiv og uvitende.

Fortelleren presenterer et bilde av virkeligheten, som Sivert ikke forstår eller klarer å tolke. Dette gjør at man blant annet får medfølelse for Sivert, men også ser en slags håpløshet i situasjonen. På den andre siden, kan avstanden tolkes slik: Både fortelleren og Sivert *oppholder seg* i samme virkelighet, men de to størrelsene har to ulike oppfatninger av den. Altså, man lever og opplever de samme tingene, men den europeiske mannen oppfatter ikke *virkeligheten* – virkeligheten av kolonialismen og realiteten av imperialistisk utnyttelse. Kanskje kan man tenke på Sivert som en forestilling for det alminnelig vestlige mennesket, som er «blindet» av kolonimaktens påvirkning og innflytelse på landets kultur. Sivert sanser ikke glansens bakside.

Bordellet som en heterotopi

Michel Foucault trekker frem bordellet og kolonier som eksempler på heterotopier (Foucault, 2008, s. 259). Bordellet er satt utenfor eller ved siden av det ordinære samfunnet, spesielt med tanke på moral, verdier, regler og det opprettholder sin egen interne struktur. Det er dessuten et lukket sted, med tanke på at det er begrenset inngang, og som vi senere skal se; begrenset «utgang». Funksjonen til bordellet som en illusorisk heterotopi, er at det avslører det menneskelige i det resterende rommet rundt. Altså, bordellet som en heterotopi skal avsløre noe om samfunnet og dets struktur.

På samme måte som samfunnet har en hierarkisk struktur, befinner også en tilnærmet struktur innad i bordellet. På toppen av samfunnet og landet ellers, er kolonimakten Storbritannia. Dette illustreres blant annet av kongeparet hengende på veggen i kroningsdrakt og bordellpikene spiller «God Bless the Queen» på harmonika. På bordellet er halliken virksomhetens sjef, mens bordellet *igjen* ligger under kolonimakten. På hvilken måte kan man se for seg at bordellet «blottstiller» samfunnet, med utgangspunkt i kolonimakten og halliken som innehavere av makt?

Halliken sine beskrivelser med smykker og gull, skiller seg ut fra det ellers skitne bordellet med flueskitt og «to lamper med fattede glass og sprukne kupler (...)» (Skram, 1986, s. 162). Mannen sin rolle i handlingen er at han blir sett og beskrevet, men han har ingen eksplisitt funksjon ellers. Han viser seg frem med alt av smykker og fin dress, for kanskje å fronte en maktposisjon, og dermed bekrefter avstand til blant annet den gamle mannen uten sko, og ikke minst bordellpikene. Han er *ikke* en del av dem – han er høyere opp i systemet.

Å se på bordellets funksjon som en heterotopi, kan for eksempel illustreres ved å undersøke sammenhengen mellom halliken og kolonimakten. Ifølge *Store norske leksikon* ble den generelle kolonipolitikken stort sett utført hensynsløst med tanke på lokalbefolkningen (Hansen, 2019). Med denne bakgrunnen, kan man derfor argumentere for at Storbritannia i Jamaica, utførte dominans på en urettferdig måte. Slik halliken sitter med smykkene på toppen innad i bordellet, sitter også Storbritannia med den generelle vinningen i kolonien. De koloniserte må arbeide og utføre de slitsomme og krevende oppgavene; som bordellpikene, mens kolonimakten får den økonomiske vinningen; på samme måte som halliken.

Bordellets struktur kan «speile» et maktforhold mellom de koloniserende og de koloniserte. I tillegg kan det også reflekteres rundt en sosial struktur på et generelt nivå, der de fattige arbeiderne ligger på bunn, og de riker tjener på deres slit.

En global fornemmelse av bordellet

Doreen Massey (1997, s. 147) mener man har bruk for en global fornemmelse av det lokale, og ellers generell global fornemmelse av sted. Dette begrunner Massey med «sæmmentrængningen av tid og rum», der verden har blitt mindre på grunn av globaliseringen. For eksempel har skipsfart ført til økt handel og knyttet verdensdeler sammen: Barken «To venner» knytter Bergen sammen med Jamaica, og som en del av skipshandelen og mobiliseringen, følger bordell og bordellbesøk med. I denne sammenhengen åpner det for å undersøke bordellet i *To venner* sin posisjon i det globale bildet: hvordan kan man analysere bordellet som et globalt sted?

Den lokale dimensjonen

Bordellet har lokale trekk som får frem det eksotiske i det fremmede land. For eksempel papegøyen ved inngangen som hilser dem velkommen: Fuglen sier repetitivt «Good evening gentlemen, good beds, nice girls!» (Skram, 1986, s. 160). Papegøyen oppleves eksotisk og spennende: «Sivert fór sammen, skjønt han visste det var papegøyen som talte» (Skram, 1986, s. 160). I tillegg blir også papegøyen trukket frem i brevet Sivert sender hjem til Hellemyren: «(...) Voldsomme fugler af Alleslags farver saa snakke net saa Mennesker – ». Reaksjonen fra faren er å anklage Sivert for løgn (Skram, 1986, s. 147); han kan ikke tro at snakkende fugler finnes! Med disse forutsetningene, kan man argumentere for at papegøyen er eksotisk, fremmed og unik for besøkende, spesielt de fra Norge og Europa.

Det man imidlertid kan sette spørsmål ved, er hvor vidt det eksotiske er *autentisk*, eller om det er skapt og overdrevet for å tiltrekke flest mulig kunder; det stereotypiske ved kulturen blir fremhevet. Med utgangspunkt i *Orientalismen* av Edward Said (1978), er det det blant annet det eksotiske Vesten er ute etter når man besøker Orienten og fremmede land: «Orienten var nærmest en europeisk oppfinnelse, og hadde helt siden antikken vært et sted for romantikk, eksotiske vesener, uforglemmelige minner og steder, bemerkelsesverdige opplevelser» (s. 11).

For bordellvirksomheten kan det eksotiske preget fremstå viktig, i og med at det skal opprettholde en viss autentisk stemning. De reisende sjømennene skal føle at de *ikke* er hjemme; de er kortvarig besøkende på et sted der man *kjøper* tilfredsstillelse, hvor de moralske reglene blir omgjort og liberalisert: Det som ellers ikke er lov, er lov på bordellet. Det lokale, i kanskje et vestlig perspektiv; *det eksotiske*, spiller en rolle for at bordellet skal fungere som et sted sjømennene ønsker å dra til, og legge igjen mest mulig penger. Massey skriver at fokuset på det lokale er «en slags romantisert eskapisme væk fra det, der foregår i den virkelige verden» (1997,

s. 138). Å fremheve det autentiske tiltrekker flere besøkende og dermed bruker penger, noe som fører til at bordellvirksomheten opprettholder sin struktur.

Den globale dimensjonen

Med tanke på at bordellet befinner seg i en koloni, er det interessant å se hvordan kolonialismen *påvirker* hvordan man opplever stedet. Det lokale fra kulturen er viktig å fremheve for virksomheten, samtidig som bordellet også fornemmer en global dimensjon. For det første kan man argumentere for at et bordell, uavhengig av kolonialismen, er et sted preget av mobilitet. Her er det viktig å først og fremst bemerke at det *ikke* er snakk om mobilitet for de som jobber på bordellet, men mobilitet av de besøkende og reisende; spesielt reisende med skip som legger til i havnebyer. Sjømennene holder seg ikke lengre enn nødvendig på hvert sted, dermed blir det flyt av menneskelig trafikk fra havn til havn.

Imens Sivert og mannskapet er på bordellbesøk, er det også en engelsk matros som er til stede. Den engelske matrosen illustrerer på den ene siden et slags internasjonalt mangfold; han bidrar til at flere nasjonaliteter samles på samme sted, både nordmenn, engelskmenn og lokale. På den andre siden, derimot, kan også matrosen fungere *motsatt* enn mangfold: Man kan tolke han som en forsterkelse av det allerede etablerte britiske i bordellet. Bildet av kongeparet i kroningsdrakt, at bordellpikene spiller «God Save the Queen» på harmonika og nå også en engelsk matros, viser realiteten av hvor stor del av kolonien som «tilhører» europeerne og kolonimakten. Med bakgrunn i Said, kan man tenke seg at bordellet og kolonien fungerer mer eller mindre som en del av en «europeisk *materiell* sivilisasjon og kultur» (1978, s. 12). Bordellet og kolonien eies, som en ting, av Storbritannia, og bidrar til europeisk kapitalistisk og imperialistisk gevinst.

Om bordellet er et lokalt eller globalt sted er vanskelig konkludere, ettersom vi har sett at kolonimakten i stor grad farger hvordan stedet fornemmes. Bordellets autentiske side kan tolkes som noe stereotypisk i et postkolonialistisk perspektiv, da poenget ville vært å tilfredsstille de europeiske kundene. På den måten kan man heller ikke bruke bordellet som holdepunkt for å forstå den *autentiske* og genuine kulturen i landet. Bordellet kan derimot ses på som et sted der verden i større grad knyttes sammen: bordellet rommer blant annet nordmenn, engelskmenn og lokale. Men, som vi har sett, kan også den engelske matrosen på sin side, forsterke hvor stor del kolonimakten faktisk *eier* av landet.

Maktgeomentrien i bordellet

Ved å undersøke bordellets funksjon i et stedsperspektiv, har vi sett at det åpner for å se bordellet som *mer* enn bare et sted Sivert og mannskapet besøker av normalitet i sjømannskulturen. Handlingen befinner seg i 1850-årene, i en tid preget av kolonialisme, handel, utvikling av kapital og en økende grad av globalisering. Historisk sett, har skipet hatt en avgjørende rolle for at verden har blitt oppdaget og knyttet sammen, som vi ser barken «To venner» bidrar med å illustrere. Mannskapet er en del av den pågående globaliseringen, samtidig som motparten; de lokale på bordellet, sin mulighet for mobilisering er minimal. Ved å undersøke hvordan maktgeomentrien kommer til syne på bordellet, kan det åpne for økt kunnskap om forestillingen av globaliseringen i verden.

Bordellscenen «avrundes med den **romantiske avskjed** mellom Emmeline og seilmakeren» skriver Borghild Krane i sin utredelse om *To venner* (1961, s. 124, mine uthevinger). Emmeline ønsker og ber seilmakeren ta henne med bort fra bordellet, Kingston og Jamaica: «Take me with you, when you leave this country!» hørte Sivert henne si, mens hun hulket: «Oh, oh, oh! Me so unhappy, so miserable, my darling boy oh, oh, oh!» (Skram, 1986, s. 170). Seilmakeren avslår, og Sivert reagerer:

«Tenk, at hun ikke sjenerer seg for å vise hvor glad hun er blitt i ham», tenkte Sivert. Han ble så underlig, både rørt og unnselig til mote. Det var likevel rart at det ene menneske ville gjøre seg så fattig for det andre, selv om det nå var en svart eller halvsvart. **Men kanskje det var dette de kalte for kjærighet** (s. 170, mine uthevinger).

Sivert overhører samtalen mellom Emmeline og seilmakeren, men tolkningen hans av det som har skjedd er fjern fra realiteten. Hun ønsker å komme seg vekk fra bordellet i håp om en bedre fremtid, mens Sivert forstår handlingen som en kjærighetserklæring fra Emmeline, og kjærighetsavslag fra seilmakeren. Seilmakeren reagerer mer eller mindre nonchalant til hele situasjonen «Yes I come back by and by!» og går vekk.

Med utgangspunkt i avstanden mellom fortelleren og Sivert, kan man tenke seg at den «romantiske avskjeden» Krane beskriver, kanskje i bunn og grunn *ikke* handler om kjærighet og romantikk, men et desperat forsøk på å komme seg vekk fra bordellet og landet, i håp om en bedre fremtid.

Man kan si at maktgeomentrien i globale strømninger handler om sosial differensiering (Massey, 1997, s. 133-134); det dreier seg om «magt i relation til strømmene og bevegelsen». Sosiale forskjeller mellom mennesker spiller en rolle på hvordan man stiller seg til og opplever globaliseringen, for eksempel kjønn og rase. Som svart kvinne, i tillegg til prostituert, står

Emmeline som motpart i globaliseringen. Dette kommer eksplisitt til syne når hun ber seilmakeren ta henne med ut av landet. I tillegg, ser man at makten sitter hos den hvite europeeren; først avslår seilmakeren forespørselen, for så å mene at han kommer tilbake. Sagt med andre ord, Emmeline skal *ingen steder*, mens seilmakeren derimot, kan mobiliseres og har muligheten til å returnere.

Avskjeden mellom Emmeline og seilmakeren illustrerer makten knyttet til mobiliseringen. Likevel, er det viktig å bemerke seg at det *alltid* sitter noen andre på toppen; seilmakeren er ikke den som bestemmer til syvende og sist; over han er kapteinen, og over kapteinen sitter konsulen på kontoret i Bergen (Skram, 1986, kap. seks, syv), der konsulen igjen svarer til staten. Alle leddene påvirker hvordan mobiliseringen foregår: Massey mener noen styrer globaliseringen og kan «bruge den og vende den til egen fordel, og hvis magt den helt afgjort øger» (1997, s. 135).

Bordellets virksomhet og økonomi, er avhengig av sjømenn som driver handel og reiser. De er avhengig av deres mobilitet og opprettholdelse av sjømannskulturen, slik at bordellets bedrift overlever. På den ene siden kan man derfor si at bordellet er en del av mobilisering og globalisering. Samtidig, kan man på den andre siden argumentere for at europeernes økte globalisering *ikke* fører mobilisering for bordellets mennesker. Så lenge det legges inn penger i virksomheten, blir bordellpikene og andre som jobber der i større grad innesperret og stedet forblir lukket i sin struktur. Doreen Massey reiser spørsmålet om hvorvidt mobiliteten av noen grupper øker innsperingen av andre grupper (1997, s. 137). Forholdet mellom europeerne og de lokale kan illustreres som to motsetninger; europeerne er en dynamisk part, mens de lokale; bordellpikene og de som jobber på bordellet, er en statisk part.

I Saids *Orientalismen* poengteres skillet mellom «oss» og «dem» som to *svært* ulike størrelser, der Vesten distanserer seg fra Orienten. Med bakgrunn i dette skillet, kan man si at det muligens ligger en grunnleggende forestilling om utvikling og mobilisering. Vesten utvikler seg, mens Orienten og «de andre», blir værende og utnyttet.

Bordellet i Prinsesse Strit

Amalie Skram illustrerer en virkelighet – en virkelighet, som gjennom en stedsanalyse av bordellet i Prinsesse Strit, kan bidra med økt kunnskap om Sivert, i tillegg som det bidrar til forståelse av hvordan verden så ut på 1850-tallet.

I denne bacheloroppgaven har jeg analysert bordellet i *To venner* i et stedsperspektiv, og sett på stedets funksjon. Ved å undersøke *To venners* bordell i et stedsperspektiv, mener jeg nye aspekter ved Skrams litteratur kommer frem: Bordellet kan bidra med nye dimensjoner av forståelsen av Sivert, og av romanen i et samfunnsanalytisk perspektiv, enn utelukkende bare et innblikk av sjømannskulturen.

Ved å forske på bordellet åpner det opp for nye diskusjoner om Siverts utviklingsreise. Ved å blant annet trekke linjer til drapet på farmoren som skjer frem i tid, kan vi se at bordellet har hatt en meningsbærende betydning for Sivert. Han forstår dessuten at han *aldri* kommer unna skammen hjemmefra – skammen forfølger han uansett hvor langt man prøver å rømme fra den: Arvens deterministiske lov er ikke til å unnslippe.

Bordellet i Prinsesse Strit i et globalt stedsperspektiv har vist oss hvordan verden kan knyttes sammen, samtidig også hvordan den *unngår* det. Bordellets maktstruktur viser en brutal virkelighet for de som er fanget av den økte kapitalismen og globalisering. Virkeligheten er at de som befinner seg på bunnen, *forblir* på bunnen; jo mer sjømennene reiser og driver handel, jo mer isolert og lukket blir bordellet. Gevinsten blir hos kolonimakten, Storbritannia, og skillet mellom Vesten og Orienten opprettholdes – skillet går i arv.

Bordellet i Prinsesse Strit er så *mye mer*, enn bare et stereotypisk bilde av sjømannens mange havnebesøk.

Litteratur

- Andersen, Per Thomas. (2012). *Norsk litteraturhistorie*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Beyer, Edvard. (1995). *Norsk litteraturhistorie* 3.bind. Cappelen Damm: Oslo
- Bjerkelund, Ragni. (1989). *Amalie Skram: Dansk borger, norsk forfatter*. Aschehoug: Oslo.
- Engelstad, Irene. (1978). *Amalie Skram: Kjærlighet og kvinneundertrykking*. Gyldendal: Oslo.
- Foucault, Michel. (1994). *Diskursernas kamp: Andra rum* (2008). Brutus Östlings Bokförlag Symposion: Stockholm/Stehag. (s. 249-259).
- Frank, Søren. (2013). Maritime rytmer: en analyse af livet ombord på skibet. Fra M. Breunig, S. Frank, H. Kortbek og S. Moslund (red.), *Stedsvandringer*. Syddansk Universitetsforlag. (s. 257-277).
- Hansen, Ketil. (2019, 4. desember). Kolonialisme. Hentet 14.05.2020 fra <https://snl.no/kolonialisme>.
- Krane, Borghild. (1961). *Amalie Skrams diktning: Tema og variasjoner*. 1. utg. Gyldendal: Oslo.
- Mai, Anne-Marie, Ringgaard, Dan. (2010). Introduktion. Fra *Sted: moderne litteraturteori* 9. Aarhus Universitetsforlag: Århus. (s. 7-33).
- Massey, Doreen. (1997). En global fornemmelse for sted. Fra Trevor Barnes og Derek Gregory (red.), *Reading Human Geography. The poetics and Politics of Inquiry*, London og New York: Arnold. (s. 129-147).
- Said, Edward. (1978). Innledning. Fra *Orientalisme. Vestlige oppfatninger av Orienten*. J. W. Cappelens Forlag: Oslo. (s. 1-39).
- Skram, Amalie. (1887). *Hellemysrfsolket* 1.bind: *To venner*. (1986). Den norske bokklubben: Oslo. (s. 91-223).
- Skram, Amalie. (1890). *Hellemysrfsolket* 2.bind: *S.G. Myre*. (1986). Den norske bokklubben: Oslo.
- Piatti, Barbara. (2017). Dreams, memories, longings: the dimension of projected places in fiction. Tally, R (red.) *The Routledge Handbook of Literature and Space*. (s. 179-186).
- Aaslestad, Petter. (2017). *Narratologi: En innføring i anvendt fortellerteori*. Cappelen Damm Akademisk: Oslo.

